

שיחת פנים רותם שטרקמן

מה יש לנו ללמוד מהצרפתים? צרפת היא ארץ ההפגנות. הם לא מוותרים. זאת מדינה שמנוהלת עלידי העם, ככה רפובליקה דמוקרטית נראית

ד"ר מאיה גז

מרצה לתרבות צרפת, חוקרת שואה, עיתונאית וסופרת. בת 44, אמה ל-2, גרה בתל אביב

שכר הדירה, אתה לא משלם על רופאים ועל תרופות, כרטיס לתיאטרון עולה פחות מארוחה במסעדה. אם המעסיק שלך פשט רגל, המדינה תשלם את שכרך. דמי אבטלה משולמים במשך שנתיים.

ולא רק לבמה הורשים, כמו אצלנו. אלה רק כמה דוגמאות. אין ספק שזה מאפשר לך להתפתח וללמוד בשקט, וכאדם מבוגר להקים משי פחה ולעבוד לא יותר מדי, ולהתפרנס בכבוד ובעיקר ליהנות מהחיים. יש בצרפתית ביטוי "לתת לזמן את הזמן". אוכלים לאט, חושבים לאט, מדברים לאט, מתאכזבים לאט. לא ממהרים.

מצד שני, גם צרפת תתקשה לממן את כל זה בעתיד. ברור שקופת האוצר הצרפתי סובלת מגירעון של מיליארדים בשל מדינת הרווחה שהיא. באופן פרדרי קסלי, הם העבירו חוק שאין לעבוד יותר מ-35 שעות בשבוע ויש שעה הפסקה לארוחת הצהריים. בתקופת הקורונה, כשהמסעדות נסגרו, יצאה תקנה מיוחדת, שמותר לאכול מול המסך. ממש אישרו לצרפתים לאכול בזמן שהם עובדים.

חמור מאוד. נכון, כי לכל פעולה יש את הזמן שלה. כשעובדים – עובדים. כשאוכלים – אוכלים. ככל פעם שמקי רון מנסה להעביר רפורמה שפוגעת בעובד הצרפתי, מתחילות הפגנות.

האפורים הצהובים. כן, כשהוא רצה להעלות את המס על הבנוין הם חסמו את כל הדרכים ברפובליקה. צרפת היא ארץ ההפגנות. הם התאמנו על המהפכה הצרפתית, ומאז הם פשוט מומחים בלהפגין ברגליים. הם לא מוותרים. זאת מדינה שמנוהלת על ידי העם, וזה מדהים בעיניי. ככה רפובליקה דמוקרטית נראית. זו דוגמה לכולנו. רק שאצלם אי אפשר לחסל את הדמוקרטיה כל כך בקלות.

יהיה מאוד קשה לחסל את הדמוקרטיה הצרפתית. בשני סבבי הבחירות האחרונים ראינו שהצרפתים לא איפשרו את החלפת השלטון. גם אביה של מארין לה פן שהתמודדה מול מקרון בבחירות האחרונות הגיע בעבר לישורת האחרונה – מול ז'ק שיראק, וגם אז הצרפתים התגייסו והוא הפסיד. הצרפתים עברו קשה כדי להגיע לדמוקרטיה, אחרי מונרכיה ארוכה. הדמוקרטיה הצרפתית התהוותה בדרך אחרת לגמרי מהישראלית. הטריקולור, דגל צרפת, הוא סמל לחור פש, שוויון ואחוה שהושגו גם הם כמו אצלנו ברם אזרחים. אבל זה דימוס לגמרי אחר מהדימוס שלנו. בואי נדבר על הדוקטורט שלך שעסק בדימוס שלנו.

חקרתי את השואה והיהדות ביצירה של הסופר והטייס היהודי-צרפתי רומן גארי. הוא כתב 32 ספי רים בשמונה שמות בדויים, בהם אמיל א'אד, כולם סביב מלחמת העולם השנייה והשואה. בודדתי את הדמויות היהודיות ואיבחנתי אותן. הייתה לי הודות טוטאלית איתו. למה?

גארי עבר לגור בצרפת עם אמה שלו כשהיה בן 14, ורק שם התחילו החיים שלו. הוא המציא את עצמו מחדש. הוא התחפש כשכתב, כאילו לבש על עצמו דמות אחרת, החליף שמות, החליף חתימות, המציא לעצמו זהויות. גם אני הרגשתי שהחיים התחילו מחד

השנה שלהם. מבחינת קידמה הם מבוזרים מאחורי קו מאז'ינו, וזה מצא חן בעיניי.

מה עוד הרגשת ששונה? הכל. למשל, המקום של האזרח בצרפת והראגה הכלכלית של המדינה כלפיו, בניגוד אלינו. קצבת ילדים בארץ היא 164 שקל. בצרפת היא יותר מ-200 יורו לילד.

אם זה יהיה ככה אצלנו, הקופה לא תוכל לעמוד בזה. אין הרבה ילדים בצרפת. הייתי עכשיו בפריז עם הבת שלי. נסענו במטרו וכל האנשים בקרון חייכו אליה, כי לא כל כך רואים ברחוב ילדים. מ-7:30 עד 18:00 הם בבית הספר. הורים לא מורשים להיכנס, הם ממתנים לילדים בחוץ. בישראל הכל סובב סביב הילד. בלומר?

באחד המחקרים שלי חקרתי את נושא האמהות ואת מקומו של הילד בשואה, ואני מרגישה שהשואה הייתה קטליטור למרכזיות של הילד בחברה הישראליה. אולי לא מיד אחרי המלחמה, אבל בפירוש בימינו. הילד מאוד מטופל. זה מתחיל מיד אחרי הלידה: יש חוגי התפתחות לתינוקות ולפעוטות, הדרכות הורים, פסיכולוגים לילדים, מטפלים באמנות, במי שחק, באמצעות ההורים. אני לא גרדתי ככה. לא היו עסקים בי כמו שאני עסוקה בילדים שלי.

ההורים מהפשים את טובת הילד. ברור, אבל אם אני משווה את זה למערכת החינוך הצרפתית המושקעת והמתוקצבת מאוד, שם גדלים ילדים שנהפכים למבוגרים מלומדים עם סטנדרטים מאוד גבוהים בכל הקשור לאינטלקט ולאקדמיה, ועדיין – אתה לא רואה בצרפת את הילד במרכז. אישה בהריון, יולדת, אמה – היא במרכז, לא התינוק שלה. אתה רואה את זה אפילו בסמבוליקה בזמן הלידה: יש מנהג שהגבר גוזר את חבל הטבור כדי לנתק את הילד מאמו, ולהחזיר אותה לזוגיות. בצרפת אם נרשמת מראש, אתה יכול לשריין מקום לילד שלך בתינוקיה כשהוא בן פחות מחודש. יש מטפלת על כל שני תינוק קות, ואין הרבה מקומות. הצרפתים רוצים שיהיה לאמא פנאי לחזור לעצמה.

התחושה שלי היא שיש פער בין המרכזיות של הילד בישראל להשקעה של המדינה בילדים. אצלנו הרבה כסף יוצא על תקציב הביטחון. על הפריזא הממוצע אין כמעט איום ביטחוני, וגם הפיגור עים שהתרחשו ב-2015 לא פגמו באורח החיים. בצרפת הנשיא הוא ראש הצבא, אבל הפעם האחרונה שהיא נל' חמה הייתה במלחמת העצמאות של אלג'יריה לפני 60 שנה. הדבר הראשון שמהגר מקבל בצרפת הוא כרטיס ירוק לביטוח בריאות, שאיתו הוא משלם לרופא ובבית המרקחת. ביטוח בריאות לסטודנטים עולה פחות מ-10 יורו לחודש. על תעודת הסטודנטית שלי הודפס שכר הלימוד ששילמתי לשנה – 4.5 יורו. הכל מסובסד. יצא לי להיות מאושפזת בבית חולים בפריז. יום אשפוז עור לה 5,000 יורו, אבל הביטוח כיסה הכל.

כי ההשקעה הציבורית גדולה. אתה יכול להיות עני מבחינה אובייקטיבית, אבל להרגיש מסודר. אני לא מדברת רק על התרבות המפנקת והרחובות המרהיבים: אתה ממש מקבל כסף מהמדינה, שדואגת לך ומטפחת אותך. סטודנטים מקבלים כסף לחשבון הבנק כדי לסייע להם בתשלום

ניינתי בדברים שילדים אחרים לא התעניינו בהם, היה לי מגוי לכמה ספריות, קראתי וחלמתי להיות מישהי אחרת. סבא בנה לי סוכה משלי והדליק לי מדורה משלי. ההורים שלי התחננו צעירים מאוד ולי מדרו ועברו, וסבתא היתה כל עולמי. אמא שלי מספרת שבחרר הלירה היא ביקשה להחזיק אותי "רק לרגע", והחזירה אותי אחרי חמש שנים וחצי, כשהיא מתה.

את זוכרת איך הרגשת? כאילו גורשתי מגן עדן. להיות איתה היה להיות הכי מוגנת בעולם, אפילו שהיא הייתה ניצולת שואה שסחבה את אחותה הקטנה על הגב ביערות צ'כוסלובקיה המושלגים. כשהיא נעלמה מחיי, המרכז של החיים של כל המשפחה שלנו נעלם. בגיל חמש וחצי התחילו החיים המציאותיים בשבילי.

אבל לא התייתמות, הם וחלילה. כן, מהרמות הראשית שכיכבה בסרט של חיי עד אז. אבל ההורים שלי לקחו את זה משם. הם לימדו אותי להיות עצמאית ולהגשים חלומות, גם את החי לום המרכזי של לחיות בצרפת ולהיהפך לצרפתייה. עשיתי בגרות בצרפתית, ושלושה ימים אחרי שהשתחררתי מהצבא הלכתי לאוניברסיטה ללמוד שפה וסי פרות צרפתית. בשנה השלישית התקבלתי לסורבון. זה די כייף לנחות בפריז.

טסתי לשם עם כרטיס לכיוון אחד ומוזרה. לא הכרתי אף אחד ושום מקום. הייתי בטוחה שלא יהיה קשה אחרי יותר מעשור של לימודי צרפתית, אבל כשהגעתי הבנתי שהמרחק הוא אמנם חמש שעות טיי סה, אבל תרבותית אלה שנות אור. גיליתי שהחור שמצאתי לגור בו הוא במרחק שלוש שעות הליכה מחוץ לפריז, והתחלתי בכל בוקר לצעוד ב-5:00 בבוקר בשלג. הדהים אותי שכל המערכות שם פרי עלות אחרת, וזה לא רק בגלל השפה. אפילו לשכור דירה בפריז זה משהו אחר. מאחר שהחורף קשה, על פי חוק, גם אם אתה לא משלם שכר דירה, אסור להוציא אותך מהבית בחודשי החורף כדי שלא תקפא מקור. מה היה הכי קשה?

בשבוע הראשון ללימודים עלו על הבמה מרצים אחר אחרי השני. הם דיברו צרפתית, ידעתי שהם מדברים בצרפתית, ועדיין כמעט לא הבנתי כלום. פתאום חששתי שההרפתקה הזאת תסתיים מהר משי השבת, כי אני פשוט לא מבינה. בסוף נשארתי עשר שנים. הצרפתים מכבדים את ההיסטוריה בת 300

מאיה גז, איך התרשמת מהשטיפה שעשה נשיא צרפת עמנואל מקרון לנתניהו לגבי המהפכה המדי שטרית, בפגישה שנערכה בשבוע שעבר? בשורה התחתונה מקרון הוא כלכלן. הוא היה בנקאי, יועץ השקעות ומנהל בנק רוטשילד, ולפני שנבחר לנשיא היה שר הכלכלה. ככלכלן הוא מבין שהרפורמה הזאת תשמיד את הדמוקרטיה בישראל, וברוך תחריב את הכלכלה הישראלית. בנוסף, כנשיא של רפובליקה דמוקרטית חילונית, ברור לו מה תעי שה הדרה של נשים מתפקידי קבלת החלטות. טוב, הוא לא דיבר במילים כאלה חריפות.

מקרון הוא דיפלומט צרפתי, ובמסגרת הזאת הוא לא יכול להיות נחרץ, אלא לרמוז ולהעביר מסרים מתחת לפני השטח. זה חלק מהתרבות הצרפתית. הכל בניואנסים. לכן כל החיבוקים והסחבוקיה בחצר הפנימית של ארמון האליזה ככל פעם שמגיע ראש ממשלה ישראלי לביקור, הם לא לפי האטיקט וכללי הטקס הצרפתיים.

זכור החיבוק של יאיר לפיד כראש הממשלה עם מקרון. הדרך שבה ראשי ממשלה אומרים שלום לנשיא הצרפתי בחיבוק הזה מבחירה את הברלי התרבותית. אנחנו עושים דברים עם כל הלב, הגוף והנשמה, והצי רפתים עושים את אותם דברים בעדינות ובטעם טוב. הכוונות של כולם טובות, אבל התוצאות שונות.

נשמע שאת די מעריצה את התרבות הצרפתית. בהחלט. אני החלטתי להיות צרפתייה, כשבתוכן בגימנסיה הרצליה היינו צריכים לבחור בין צרפי תית או ערבית, ולכיתה נכנסה מישהי שנראתה כמו שחקנית – עם תסרוקת קארה וניחוח של סיגריה ובושם. כל הילדות שלי חלמתי ללמוד בצרפת. אולי זה מתחבר גם לתחושת הזרות שלי.

למה זרות? מגיל צעיר הרגשתי שמהו אצלי שונה, לא מקור מי הייתי ילדה מתבודדת ולא הכי מקובלת. התעי

צילומים: עופר וקנין

שהיו שכנות שלו לפני המלחמה, והן מציעות לו לשכב איתן תמורת כסף כדי לפרנס את האמא החולה שלהן. הן עברו בגטו בזנות. הוא המום לחלוטין, וכמו כן שלא מסכים, אבל הוא כותב על זה בשרון לב.

מזעזע.
היו לי למעשה שני גילויים גדולים במסגרת המחקר. הראשון הוא השינוי במעמד הילד בין שתי התקופות, כאשר אירועי השואה היו קטליטור לשינוי נוי הזוה. בתקופה הראשונה, בין שתי מלחמות העולם, בכתיב ובקהילות היהודיות הגבר היה במרכז. האישה באופן מסורתי נועדה לשרת אותו ואת המשפחה, ולהיות כלביניקית שדואגת לפרנסה, לאוכל, לקניויות, לילדים, לקשר עם מוסדות החינוך – ובעיקר לגבר, שהיה ממש הבעלים שלה.

ובגטו זה השתנה?
עם הכיבוש ותחילת המאסרים והרדיפות, התחיי לו לאסור גברים, לגייס אותם לצבא הפולני, לרדוף אחרים. הרבה נשים יהודיות פעלו כדי לשחרר את הגברים שלהן, אחרות שידלו אותם לברוח כדי הציל את חייהם. מצד שני, היו גברים שפשוט עזבו את המשפחה ונעלמו, הסירו מעצמם אחריות.

המפגרת המשפחתית התפרקה הרבה פעמים.
ועם הכניסה לגטו הילד עבר להיות המרכז של הבית. המעמד והערך שלו בעיני האמא השתנו באופן מובהק, בין השאר כי אסור היה ללדת בגטו.

מה היה הגילוי השני?
הבדלתי בין שלושה סוגים של אמהות שהתפתחו בגטו: הסוג הנדיר ביותר היה האמהות הנוטשות. חלק מהיומנים שקראתי היו של "צופים מהצר", שתיעדו את מה שהתרחש בגטו. באחד מהם מסופר למשל על פעוט שרודף אחרי אמא שלו וצועק "אמא, אמא, חכי לי", והיא בורחת ממנו תוך כדי שהיא צועקת "תעזוב אותי, אני לא מכירה אותך". הרבה פעמים ייחסו את המקרים האלו לנשים שלקו בנפשן, אבל גם לאמהות שהבינו שלא ישרדו עם הילד והעדיפו להציל את חייהן שלהן.

כואב לשמוע.
שני הסוגים האחרים היו של אמהות ביולוגיות שחיו כדי להציל את הילדים שלהן, אחרי שאיברו לרוב את הבעלים וגם חלק מהילדים, ושל אמהות מאמצות. אלה היו נשים שלא היו להן ילדים, אבל האירועים שעברו חילצו מהן יצר אימהי מודחק והן דאגו לילדים שלא שלהן, בישרו עבורם וטיפלו בהם. הן נקשרו לילדים האלה והיוו עבורם תחליף לאימהות הביולוגיות. חוויות דומות אפשר למצוא גם אצל נשים לא יהודיות, שאחרי המלחמה התקשו לוותר על הילדים שבהם הן טיפלו. גם האמהות הביולוגיות וגם המאמצות סיכנו את עצמן לטובת הילד וההישרדות שלו.

גם פה ודאי אפשר למצוא לזה המשכיות בחברה הישראלית.
אחד הדברים המדהימים שזכיתי לגלות במחקר היה עד כמה אישה, בעיקר אמא, נהפכת לפנתרה, וכמה נשים מגיבות יעיל בשעת לחץ. נשים יש ראליות הן הרבה מעבר למה שנהוג לחשוב. אנהנו נשות קריירה שמסוגלות להכל – חזקות וחסיונות. רק תאטר אונטנו. ●

או למה?

כי בצרפת הכל אפשרי. אתה מגשים את החלום מות שלך, והמערכת מאפשרת את זה. הדוגמה שהכי היממה אותי היא שכולם מתקבלים לשנה הראשונה של לימודי רפואה, כדי לא לפסס רופאים טובים. רק מי שעובר בציונים גבוהים יחסית, יכול להמשיך לשנה השנייה. גיליתי שצרפת היא בעצם ארץ האפשרויות הבלתימוגבלות. על הדברים האלה אני גם מדברת במופע שלי "ערב אחד בפריז".

ספרי על המחקר על אמהות בשואה.
אני חושבת שהמוות של סבתא שלי, שהייתה עבורי אמא אלטרנטיבית, השפיע עליי. האמהות של גארי כיכבה אצלי בדוקטורט בפרק שלם, שם ניתחתי את הדמויות של האמא היהודייה, ובהמשך גם עברתי למחקרים שקשורים לשואה. זה קרה במקרה. כשהבן שלי התחיל ללכת, שמת לי לב שכששני נותנת לו יד אני ממש סוגרת חזק, כמו שזכרתי את סבתא שלי מחזיקה את היד שלי. אמרתי לעצמי שאולי החריות שלה מהשואה עברו בתורשה במחנות גוף, ירושה שהיא הורשה לי במסגרת זיכרון הגוף.

היא דיברה על השואה?

מעולם לא, אבל כנראה העבירה את זה בדרך אחרת. גם היום, כשאני מלמדת ניצולי שואה ובני הגיל השלישי צרפתי, אני מחפשת את הסיפורים שלהם ואת הקשר איתם. בכל אופן, חקרתי איך השתנתה האמהות בתוך גטו ורשה. קראתי יומנים ומכתבים של אמהות וילדים מהגטו ביידיש, והשוויתי אותם לאוטוביוגרפיות שכתבו ילדים אחרי מלחמת העולם הראשונה בפולין. נסעתי ליד ושם כדי לקרוא את הוועות האלה אחרי שילדתי את בתי הקטנה, וזה היה נושא לא פשוט לאמא טרייה.

קראת ביידיש?

למדתי יידיש שלוש שנים בשביל זה. אני זוכרת יומן אחד מזעזע, של גבר שפוגש בגטו שלוש ילדות

והפך אותה לגמישה.

הוא הגדיר את עצמו כקתולי מאמין בישו.

כן, אבל בספרים הוא לא הצליח להתנתק מהיות היהודית שאמא שלו השביעה אותו וחינכה אותו להתבא. אולי זה היה המרד שלו. בכל 32 הספרים שכתב, למעט אחד, יש יהודים, והעלילה מתרחשת במלחמת העולם השנייה ובשואה. "דיקורו של ג'ינס כהן" עוסק בדיכוי של יהודי בקצין אסיאס נאצי שיהיה בו, בספר הראשון שכתב, "חינוך אירופי", יש את הרבי שטרן ואת מונייק, ילד הפלא שמנגן בכינור. הספר הראשון שעליו גארי זכה בפרס "גונקור", שהוא האוסקר של עולם הספרות הצרפתי, היה "שורשי שמיים" והוא עוסק בטבח פילים באפריקה כאלגוריה לרצח היהודים בשואה.

למה פילים?

פילים הם חיה עם זיכרון ארוך, ופילה היא האמא האולטימטיבית. כשפיל זכר תוקף את הפילפילון שלו, כל הפילות של השבט מגנות עליו בגופן במי עגל.

הספר הכי מוכר שלו זה "כל החיים לפנינו".

ספר שעוסק במאדאם רוזה, זונה יהודייה לשעבר, ניצולת אושוויץ, שמטפלת בילדי זונות ובטוחה שהיממה לא הסתיימה. היא ישנה עם תמונה של היטלר מתחת למיטה, מאמצת את מומו, מוחמד, ילד אחד שהשאירו אצלה, ואוהבת אותו כמו הילד שמעולם לא היה לה. את כל הסיפור הוא מספר בדיעבר, אחרי שהיא מתה והאכילה אותו גפילטע פיש, הכריחה אותו לצום ביום הכיפורים, ובתמורה הוא ישב לצד הגופה שלה, איפר אותה ואמר עליה קדיש. בצרפת כתבו שזו דוגמה ליחסי יהודים-פלסטינים. קיתונות של המומר שחור, שואה וציניות. הגארי הזה היה גאון.

סיפורים מעניינים. מה עושים עם דוקטורט כזה?

כלום. בשורה התחתונה יש לי דוקטורט שאי-אפשר לעשות איתו שום דבר.

דש כשעברתי לגור בפריז.

על מה הייתה מבוססת העבודה שלך?

השגתי אישור להיכנס לארכיון שלו, שנמצא במנזר קאהן בנורמנדי. כתבתי מכתב לכנו היחיד, דייוגו גארי. לא ידעתי איפה למצוא אותו, או פתחתי את דפי זהב הצרפתיים. היו שם שלושה דייוגו גארי, וכתבתי לשלושתם את אותו מכתב ושלתתי בדואר. שתי מעטפות חזרו אחרי שבוע, וכעבור חודש קיבלתי מכתב מהכתובת השלישית. הוא כתב לי שהוא מאיפשר לי להיכנס לארכיון של אבא שלו, שנמצא לא רחוק מהמקום שבו התרחשה עלילת הספר האחרון של גארי, "עפיפונים".

נשמע מוזיקלי.

בעיקר מרגש. נכנסתי למנזר הזה כשהייתי בחודשי ההריון הראשונים עם הבן הבכור שלי, וחשבתי שזה מוזר שישראלית יהודייה בהריון מתגוררת יחד עם נזירות. במשך חודש קראתי יותר מ-40 ארגזים של כל החיים הכתובים של רומן גארי. חשבונות בנק, מכתבים שהוא כתב לניי, שים, מכתבי אהבה שנשים כתבו לו, טיוטות של ספרים. זה היה אחרי חמש שנות מחקר וכתיבה של הדוקטורט, אבל לא הייתה ברירה, רצייתי שגארי יהיה מרוצה איפה שהוא לא נמצא, וכתבתי את הכל מחדש. זה לקח לי עוד שנה.

מה גילית במנזר?

שאמא שלו שלטה על מחול הזהויות שלו, ולכן גם הייתה לו זהות יהודית סבוכה. רומן קצב נולד לאייה לייב קצב ולמינה קצבה, והם גרו בקהילה יהודית בוויילנה. הוא למד בחדר ודיבר יידיש וכמו כן עברית. אמא שלו היתה חדרה יהודית, גרושה כבר פעם אחת ומי בוגרת מאבא שלו, שבהמשך עזב אותם לטובת אישה צעירה יותר. אמא שלו היתה פרנקופילית ושקרנית פתולוגית, והיא הכשירה אותו להיפתך גם כן לאחד כזה.

איפה הם גרו?

הם התחילו בוויילנה, עברו לוורשה, וכשהגיעו לניס בדרום צרפת ב-1928, היא הריחה את ניהוחות הקסנופוביה, ואמרה לי שמעכשיו הם קתולים ושיי שכת מהיהדות שלו. הוא היה בן 14, והם הלכו יחד לקתדרלה הרוסית בימי ראשון. הם בחרו יחד את השם החדש שלי, "גארי", כי אמא שלו אמרה שאין סופר צרפתי רציני שקוראים לו קצב. גארי תפקד מבחינה רגשית כאבא של עצמו וכבן הזוג של אמא שלו. לכן גם לא היתה לה זוגיות נוספת.

הוא זרם עם כל זה?

הוא היה שותף להמצאת הרמות של עצמו. אבל באוטוביוגרפיה הלא רשמית שלו, "הבטחה עם שחר", אפשר להבין שהוא מיואש ממנה. זאת הייתה אמהות חונקת. יש שם סצינה שבה הוא מתאר איך הוא חרז זר מהצבא, והיא קונה לו כרטיס רכבת לברלין כדי שייסע להרוג את היטלר. הוא ידע שימות אם יעשה את זה, אבל היא רצתה שהוא יזכר כגיבור. ברגע האחרון, הוא מספר, היא התחזקה. בכל מקרה, לא היה שום שלב בדרך שבו הוא אמר לה שהוא לא רוצה לעשות את זה. הוא החריש את המרד שלו בה. מאוחר יותר, כשהוא התפרסם, הוא נתן ראיונות ולכל מראיין סיפר סיפור אחר. הוא שיחק עם הזהות של עצמו,

צילום: אי־אף־פי

צילום: Ludovic Marin/AFP/POOL

"רומן גארי לא הצליח להתנתק בספריו מהזהות היהודית שאמא שלו השביעה אותו וחינכה אותו להחביא. בכל 32 הספרים שכתב, למעט אחד, יש יהודים, והעלילה מתרחשת במלחמת העולם השנייה ובשואה"

"עמנואל מקרון הוא כלכלן. הוא היה בנקאי, יועץ השקעות, מנהל בבנק רוטשילד, שר הכלכלה. כלכלן הוא מבין שהרפורמה הזאת תשמיד את הדמוקרטיה בישראל, ובדרך תחריב את הכלכלה הישראלית"